

UČINCI ZATVARANJA ČLANA OBITELJI NA OBITELJ: VAŽNOST RADA S OBITELJI ZATVORENIKA

Snježana Maloić

Ministarstvo pravosuđa i uprave
Uprava za zatvorski sustav i probaciju

✉ E-mail: snjezana.maloic@pravosudje.hr

SAŽETAK

U okviru obitelji ostvaruju se funkcije i zadaće ključne za članove obitelji, ali i društvo u cjelini. U obiteljima žive i djeca, kao najranjivija skupina posebno zaštićena međunarodnim i nacionalnim propisima. Izricanje kazne zatvora članu obitelji stavlja obitelj u novu situaciju potencijalnih izazova, specifičnih za svaku obitelj. Zatvaranje u određenoj mjeri ima učinke i na zatvorenika i na njegovu obitelj, pri čemu ti učinci mogu biti manje ili više izraženi, pozitivni i negativni. U inozemnoj se literaturi sve češće naglašavaju upravo učinci zatvaranja, koji ne pogađaju samo zatvorenika, i njihova nedovoljna osviještenost i istraženost.

Svrha je rada pregledom literature istražiti može li, i na koje načine, izvršavanje kazne zatvora prema članu obitelji predstavljati stresni odnosno krizni događaj za obitelj te postoji li potreba pravodobne i adekvatne intervencije društva. U tom se smjeru istražuju mogući negativni učinci zatvaranja *člana obitelji* na obitelj, izazovi i koristi očuvanja obiteljskih veza tijekom izvršavanja kazne zatvora, kao i izazovi obiteljske prilagodbe povezani s povratkom zatvorenika u obitelj. U okviru zaključnih razmatranja, temeljem rezultata pregleda literature, komentira se značaj i potreba intervencije društva, odnosno specifičnih oblika rada s obitelji zatvorenika, uz preporuke za hrvatski kontekst.

Ključne riječi: obitelj zatvorenika, učinci zatvaranja, zatvor, zatvorska kazna, probacija, socijalna skrb, podrška obitelji

UVOD

U inozemnoj se literaturi sve češće naglašavaju učinci izvršavanja kazne zatvora koji ne pogađaju samo zatvorenika (Maloić, 2013; Wildeman i Western, 2010). Ističe se da su učinci zatvaranja na obitelji u velikoj mjeri zanemareni analizama i statistikama, javnim politikama i medijima, ali i akademskim istraživanjima, te da se stoga tek počinje otkrivati ozbiljnost i dalekosežnost mogućih učinaka (Murray, 2005).

Obitelj i njezini članovi, a posebice djeca, štite se međunarodnim dokumentima, od kojih ćemo ovdje spomenuti samo najvažnije: Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda,¹ Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji,²

¹ Potpisana je u Rimu 4. studenoga 1950. godine i predstavlja Međunarodni ugovor o zaštiti ljudskih prava i sloboda u Europi. Na snagu je stupila 3. rujna 1953. godine. Narodne novine, Međunarodni ugovori, 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

² Međunarodni ugovor sastavljen pod okriljem Vijeća Europe, koji je potpisan 11. svibnja 2011. u Istanbulu, zbog čega je još poznat i kao Istanbulska konvencija. Narodne novine, 3/2018.

Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda.³ U Europskoj uniji obiteljsko je zakonodavstvo i nadalje u nadležnosti svake države članice, dok na razini EU-a postoji samo regulativa kada postoje međudržavne implikacije. Od domaćih zakonskih propisa s obzirom na temu rada spomenut ćemo Zakon o izvršavanju kazne zatvora (Narodne novine, 128/99, 98/19), Zakon o probaciji (Narodne novine, 99/18), Zakon o socijalnoj skrbi (Narodne novine, 157/2013) i Obiteljski zakon (Narodne novine, 103/15, 98/19).

Prema članku 8. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, koji je na snazi, članom obitelji zatvorenika smatraju se: „njegov bračni ili izvanbračni drug, rođaci u ravnoj lozi, rođaci u pobočnoj lozi do zaključno trećeg stupnja, posvojenici i posvojitelji, tazbinski srodnici do zaključno drugog stupnja te skrbnik“. Istim je Zakonom propisano da zatvorenik ima pravo na posjet članova obitelji dva puta mjesečno i blagdanima u trajanju od najmanje jedan sat. Zatvoreniku se mogu odobriti i posjeti drugih osoba. Maloljetna djeca mogu posjećivati roditelja svaki tjedan i blagdanima u pratnji odraslog člana obitelji ili skrbnika. Tim su Zakonom ujedno propisana prava zatvorenika na dopisivanje, primanje paketa i telefonske razgovore, mogućnosti izvanrednih izlazaka i pogodnosti izlazaka te način pripreme za uvjetni otpust ili otpust nakon punog isteka kazne.

Prema dostupnim podacima iz Izvješća o radu kaznionica i zatvora za 2018. godinu (Ministarstvo pravosuđa, 2020) od svih zatvorenika i maloljetnika koji su se 31. prosinca 2018. godine nalazili na izvršavanju kazne zatvora njih 31% bili su roditelji maloljetne djece. Od ukupno 1256 maloljetne djece zatvorenika i maloljetnika, 93% je na izvršavanju kazne zatvora imalo oca (616 očeva), a 6,77% majku (43 majke). Tijekom 2018. godine, na izvršavanju kazne zatvora, maloljetničkog zatvora, ili odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod nalazio se 1591 roditelj, od čega 1480 očeva i 111 majki. U poglavlju *Tretman zatvorenika* spomenutog Izvješća, u potpoglavlju *Podrška očuvanju obiteljske povezanosti zatvorenika i maloljetnika*, detaljnije su prikazani posjeti maloljetne djece zatvorenim roditeljima. U istom je poglavlju naznačena i važnost očuvanja veza zatvorenika i obitelji. Vezano uz druge posjete, samo je konstatiran ukupan broj realiziranih posjeta (63 479) i posjetitelja (83 074) zatvorenicima tijekom 2018. godine, i to u poglavlju *Ostali čimbenici sigurnosnih rizika*, bez daljnje analize. Bračni status zatvorenika nije vidljiv iz Izvješća.

Zakonom o probaciji koji je stupio na snagu 2009. godine (Narodne novine, 153/09) među ostalim je kao probacijski posao bilo propisano i sudjelovanje u organiziranju pomoći obitelji počinitelja kaznenog djela. I da je ta odredba ikada zaživjela u praksi, sljedećim Zakonom o probaciji (Narodne novine, 143/12) kao i aktualnim (Narodne novine, 99/18), pomoć obitelji više nije propisana kao probacijski posao. Iako pružanje podrške obitelji zatvorenika nije primarna zadaća inozemnih probacijskih službi, već je njihova glavna odgovornost rad s počiniteljem kaznenog djela, probacijski su službenici obvezni upozoriti na rizike kojima bi članovi obitelji, a naročito djeca, mogli biti izloženi od strane zatvorenika. Stoga rade na unapređivanju partnerskih, roditeljskih i općenito interpersonalnih kompetencija počinitelja i zajedno s drugim službama i organizacijama različitim protokolima pružaju podršku uvjetno otpuštenim zatvorenicima i njihovim obiteljima (Canton, 2011; Ministry of Justice UK and Department for Children, Schools and Families, 2009).

³ Međunarodni dokument usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine, koji sadrži temeljne standarde koje država, stranka Konvencije, mora jamčiti svakom djetetu. Službeni list SFRJ, 15/1990. Narodne novine, Međunarodni ugovori, 12/1993, 20/1997.

Člankom 77. Zakona o socijalnoj skrbi (Narodne novine, 157/13, 64/20) koji je na snazi, propisano je savjetovanje i pomaganje pojedincu socijalnim uslugama predviđenima i za osobe nakon duljeg boravka u penalnoj ustanovi. Člankom 78. istog Zakona propisano je da savjetovanje i pomaganje obitelji *uključuje podršku obitelji, intenzivnu podršku obitelji u krizi i dugoročni rad s članovima obitelji usmjeren na poboljšanje obiteljskih odnosa pri čemu savjetovanje i pomaganje obitelji uključuje i psihološku pripremu djeteta za odlazak roditelja na izdržavanje kazne zatvora te za kontakte djeteta s roditeljem zatvorenikom u penalnoj ustanovi*. Člankom 127. propisano je da centar za socijalnu skrb daje podatke i mišljenja prilikom odlučivanja o odobravanju pogodnosti izlaska zatvorenika iz penalne ustanove. Tim Zakonom propisani su i uvjeti za ostvarivanje socijalne zaštite, vrste pomoći (uključujući i materijalne) te korisnici socijalnih davanja. U sadašnjem trenutku nije moguće analizirati usluge i intervencije pružene obiteljima zatvorenika jer zasebne evidencije ne postoje, s obzirom na to da zatvorenici i njihove obitelji tim Zakonom nisu izdvojeni kao posebna kategorija korisnika socijalne skrbi (Brozić Perić, Zelić i Tepšić, 2017; Maloić i Jandrić Nišević, 2020).

Obiteljskim zakonom (Narodne novine, 103/15, 98/19) se (čl. 1. st. 1.) koji je na snazi uređuju se: *brak, izvanbračna zajednica žene i muškarca, odnosno roditelja i djece, mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, posvojenje, skrbništvo, uzdržavanje, obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija te postupci u vezi s obiteljskim odnosima i skrbništvom*. Među ostalim, tim su Zakonom jasno istaknuta tri načela: solidarnosti, uzajamnog poštovanja i pomaganja svih članova obitelji (čl. 4.), načelo prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta (čl. 5.) i načelo prvenstvenog prava roditelja da skrbe o djetetu te dužnosti tijela da im pruža pomoć (čl. 6.). Radi se o temeljnom nacionalnom propisu kojim se uređuju odnosi djece i roditelja, a koji daje okvir za sve situacije odvojenog života djece i roditelja.

Temeljem postojećih međunarodnih i domaćih akata, Jelavić (2009) postavlja pitanje: koliko se u našoj zemlji u praksi koriste sve zakonske mogućnosti zaštite djece zatvorenika, uzimajući u obzir veći broj obraćanja Uredu pravobraniteljice za djecu. Majdak (2018) konstatira da se u praksi velikim dijelom prava, koja su zakonski zajamčena djeci zatvorenika, ne ostvaruju i krše. Glavnim razlozima smatra nedovoljnu osviještenost stručnjaka i javnosti o toj skupini djece, nedovoljno znanje o utjecaju izvršavanja kazne zatvora prema roditelju na dijete i nedovoljnu senzibiliziranost različitih sustava za potrebe i prava te djece. Maloić i Jandrić Nišević (2020) otvaraju pitanje stvarnog obujma i kvalitete podrške koju članovi obitelji zatvorenika mogu ostvariti u našoj zemlji, polazeći od činjenice da ne postoje sustavne statističke evidencije o traženim i pruženim uslugama specifično za te obitelji. Nadalje, ako nema dovoljno znanja i senzibiliziranosti za potrebe djece zatvorenika kako to navode Jelavić (2009) i Majdak (2018), očekivati je još manje znanja i senzibiliteta vezanoga uz odrasle članove obitelji.

U skladu s uvodno navedenim, svrha je ovog rada pregledom literature istražiti: može li i na koje načine izvršavanje kazne zatvora prema članu obitelji predstavljati stresan, odnosno krizni događaj za obitelj i postoji li potreba pravodobne i adekvatne intervencije društva, te su postavljena sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji su negativni učinci zatvaranja člana obitelji na obitelj zatvorenika?
2. Koji su izazovi i koje su koristi očuvanja i unapređivanja obiteljskih veza tijekom izvršavanja kazne zatvora?

3. Koje nove izazove obiteljske prilagodbe donosi povratak zatvorenika u obitelj?

U skladu s rezultatima pregleda literature u odnosu na istraživačka pitanja, u okviru zaključnih razmatranja komentirat će se značaj i potreba intervencije društva, odnosno specifičnih oblika pomoći i podrške tim obiteljima.

S obzirom na to da će se kao osnova za razmatranje te problematike u radu djelomice koristiti teorijom obitelji kao sustavom, povezano s ekološkim pristupom, uz model obiteljskog stresa i koncept otpornosti, sažeto će se najprije prikazati teorijska podloga.

TEORIJSKA OSNOVA

Teorijom sustava obitelj se sagledava kao sustav sastavljen od niza podsustava, pri čemu je ujedno i sama obitelj dio šireg sustava (Britvić, 2010; Štalekar, 2010; Žganec, 1995). Obitelj nije samo skup svojih članova, premda svatko do njih predstavlja sustav za sebe, već je organizirani sustav koji se sastoji od manjih podsustava (bračni, roditeljski, braća, sestre), dakle radi se o složenom sustavu međuodnosa (Boss, Bryant i Manciji, 2017; Wagner Jakab, 2008). Obitelj ne čine samo članovi, već i specifični odnosi i zajednička sjećanja, uspjesi, neuspjesi i težnje (Boss, Bryant i Manciji, 2017). Ako pozornost usmjerimo prema širem sustavu, to jest prema okolini, govorimo o ekološkom pristupu u analizi obitelji (Bronfenbrenner, 1979, 1986; prema Žganec, 1995). Tim pristupom obitelj se promatra kao mikrosustav unutar širega ekološkog okvira, koji uključuje rođake, susjede i prijatelje, a koji su zatim dijelom šire socijalne jedinice kao što su škola, radno mjesto, lokalna zajednica i šire društvo (Wagner Jakab, 2008). Obitelji razvijaju zajednički svjetonazor, koji nazivamo obiteljskom paradigmom, to jest određenim setom vjerovanja o socijalnom okruženju koji je povezan s načinom na koji obitelji reagiraju i ostvaruju interakciju sa svojim socijalnim okruženjem i koji potpomaže ili umanjuje njihove sposobnosti rješavanja problema (Daneshpour, 2017). Uvjerenja i vrijednosti u obitelji mogu biti u skladu s uvjerenjima i vrijednostima u socijalnom okruženju, ali i u neskladu, odnosno u sukobu. Pojedince je potrebno sagledati u kontekstu njegova obiteljskog sustava, ali također i u kontekstu složene mreže odnosa kojima je kao sustav okružena obitelj (Žganec, 1995). Svaka je obitelj jedinstvena i svakoj je potrebno pristupiti u kontekstu unutarnje i vanjske međuovisnosti njezinih funkcija (Boss, Bryant i Manciji, 2017; Žganec, 1995).

Obitelj možemo definirati kao sustav dinamičnih odnosa u interakciji, koji je ujedno i mikro-jedinica sustava podložna utjecaju stresnih, kriznih, ali i psihotraumatskih događaja (Britvić, 2010; Wagner Jakab, 2008). Ovisno o intenzitetu utjecaja događaja možemo razlikovati: (1) stres – koji zahtijeva prilagodbu na manje teške događaje u svakodnevnom životu i (2) distress ili krizu – koja je zahtjevnija za prilagodbu (Britvić, 2010). Boss, Bryant i Manciji (2017) ističu da se uvijek radi o poremećaju stabilnosti u obitelji, neovisno o tome jesu li rezultati stresa pozitivni ili negativni, ili oboje, koji zahtijeva nošenje i upravljanje da bi se zadržala otpornost. Obiteljski stres definiraju kao poremećaj uobičajena stabilna stanja obiteljskog sustava, pri čemu je bitno imati u vidu da: (1) poremećaj može nastati u vanjskom kontekstu obitelji (npr. rat), u unutarnjem kontekstu (npr. smrt) ili oboje istodobno i (2) destabilizacija može imati pozitivan ili negativan učinak na obitelj. Naglašavaju da se stres može manifestirati u vidu: (1) slabijeg ispunjavanja funkcija u sklopu uobičajenih obiteljskih rutina i zadaća i (2) pojave fizičkih ili emocionalnih simptoma kod članova

obitelji. Pod utjecajem stresa odnosno krize obitelj može mijenjati svoju paradigmu kao rezultat interakcije s okruženjem (Daneshpour, 2017). Nadalje, kriza može voditi i prema prekidu obiteljskog funkcioniranja, kao i u smjeru daljnjega slabijeg ili poboljšana funkcioniranja (Patterson, 2002).

Daneshpour (2017) ističe da na sposobnost obitelji za fleksibilnost u suočavanju s normativnim ili značajnim rizikom ne utječu samo njezini unutrašnji relacijski procesi, već i rizici i prilike u socijalnom sustavu u njihovu ekološkom kontekstu. Tako, primjerice, život u siromaštvu ili u siromašnjoj zajednici u kojoj je prisutniji kriminal, obitelji stavlja u visok rizik i doprinosi njihovoj slabijoj sposobnosti za učinkovito ostvarivanje njihovih glavnih funkcija, pri čemu je veća vjerojatnost da će se u tim socijalnim uvjetima i u samim obiteljima pojaviti rizični procesi (na primjer, bračni sukobi, zlostavljanje djece). Studije provedene u okviru modela obiteljskog stresa pokazale su da su roditelji, koji su izloženi jakom ekonomskom pritisku zbog nemogućnosti osiguravanja osnovnih potreba, u povećanu riziku emocionalne nestabilnosti, koja može pridonijeti bračnim konfliktima, a što zatim može dovesti do gruboga ili nekonzistentna roditeljstva (Crowder, 2013). Odsutnost resursa i podrške u zajednici potrebnih obitelji u ispunjavanju njihovih ključnih funkcija, dodatno slabi otpornost obitelji (Daneshpour, 2017).

Otpornost (engl. *resilience*) možemo definirati kao *dinamičan proces koji obuhvaća pozitivnu prilagodbu u kontekstu značajnih nepovoljnih okolnosti* (Luthar, Cicchetti i Becker, 2000). Walsh je (2006; prema Berc, 2012) utvrdila postojanje obiteljskih snaga, ali i slabosti koje je važno prepoznati da bi se obiteljima pomoglo u osnaživanju njihovih kapaciteta za otpornost. Dok unutar koncepta rizika i zaštite govorimo ponajprije o rizičnim čimbenicima te zaštitnim čimbenicima koji oblikuju sposobnost obitelji da prevlada rizične čimbenike, u okviru koncepta otpornosti uz zaštitne čimbenike govorimo i o čimbenicima oporavka, koji u kombinaciji sa zaštitnim čimbenicima pomažu obitelji da se nakon stresnog događaja ili krize vrati u prvobitno stanje (Ferić, 2002). Temeljem koncepta otpornosti nastao je i pristup radu s obitelji usmjeren na obiteljske snage, koje se smatraju ključnima u prevladavanju stresnih odnosno kriznih situacija (Berc, 2012). Teorijom obiteljskog stresa, modelom obiteljske prilagodbe (*Family Adjustment and Adaptation Response – FAAR*) obiteljska se adaptacija na krizu definira kao proces vraćanja ravnoteže između sposobnosti i zahtjeva, na dvjema razinama (Patterson, 2002): (1) između članova obitelji i obitelji i (2) između obitelji i zajednice. Kada je obitelj uspješna u tom procesu, to je vidljivo tijekom: (1) nastavka sposobnosti za podržavanje razvoja pojedinih članova obitelji i (2) spremnosti da se zadrži obitelj ne bi li mogla i nadalje ostvarivati svoje ključne funkcije i zadaće (Ooms, 1996, Patterson, 1988, prema Patterson, 2002). Ključne funkcije obitelji za članove i društvo koje ističe Patterson (2002) vidljive su u tablici 1.

Tablica 1. Ključne funkcije obitelji za članove i društvo (prema Patterson, 2002, str. 353)

Funkcija obitelji	Članovi obitelji – individualna razina	Društvo	Primjeri pozitivnih i negativnih obiteljskih ishoda na različitim razinama
Članstvo u obitelji i obitelj kao cjelina	<ul style="list-style-type: none"> – omogućava osjećaj pripadanja – daje osobni i socijalni identitet – donosi smisao i životno usmjerenje. 	<ul style="list-style-type: none"> – kontrola reproduktivne funkcije – osiguravanje opstojnosti vrste. 	<ul style="list-style-type: none"> – posvećenost i održavanje obitelji – rođenje djece je planirano i željeno – razvod.
Ekonomska podrška	<ul style="list-style-type: none"> – osiguravanje osnovnih potreba za hranom, smještajem, odjećom i drugim resursima potrebnima za pozitivan razvoj. 	<ul style="list-style-type: none"> – doprinosi zdravom razvoju članova koji doprinose društvu (i koji trebaju manje društvenih resursa). 	<ul style="list-style-type: none"> – adekvatna hrana i odjeća – stabilno i sigurno stanovanje – zanemarivanje djece – beskućništvo.
Odgaj, obrazovanje i socijalizacija	<ul style="list-style-type: none"> – doprinosi fizičkom, psihološkom, socijalnom i duhovnom razvoju djece i odraslih – usaduje socijalne vrijednosti i norme. 	<ul style="list-style-type: none"> – priprema i socijalizira djecu za produktivno ispunjavanje uloga odraslih – podrška odraslima da budu produktivni članovi društva – kontrola antisocijalnog ponašanja i zaštita društva od štete. 	<ul style="list-style-type: none"> – obiteljska ljubav i međusobna podrška – posvećenost braku i osjećaj satisfakcije – sigurnost djece – obiteljsko nasilje – zlostavljanje djece.
Zaštita ranjivih članova	<ul style="list-style-type: none"> – osigurava brigu, zaštitu i podršku djeci, mladima, bolesnima, osobama s invaliditetom i drugim ranjivim članovima. 	<ul style="list-style-type: none"> – minimalizira odgovornost društva za brigu o ranjivim, nesamostalnim pojedincima. 	<ul style="list-style-type: none"> – obiteljska briga za djecu s posebnim potrebama – zlostavljanje starijih – institucionalizacija osoba s invaliditetom.

Uobičajeni normativni zahtjevi, koji se očekuju u krugu životnih promjena obitelji, kao što je na primjer ženidba ili rođenje djeteta, ne dovode do značajna rizika za obitelj, već je to češće kod nenormativnih zahtjeva koji su neočekivani, u velikom broju slučajeva traumatični, i mogu biti okidač za druge rizike te dovesti obitelj u status visokog rizika (Patterson, 2002). Primjerice, teško kronično oboljenje djeteta može dovesti do fizičke i psihičke iscrpljenosti roditelja, socijalne izolacije zbog manjka vremena za socijalne aktivnosti, što može voditi prema depresiji, sindromu izgaranja, bračnim konfliktima i drugim poteškoćama (Patterson, 2002; Perry, 2004). U svrhu jačanja otpornosti obitelji u takvim je, ali i u drugim teškim odnosno kriznim životnim situacijama, ključna neformalna, ali i formalna podrška i usluge koje treba osigurati društvo (Perry, 2004). Potrebna je procjena obiteljskih potencijala za otpornost (prepoznavanje zaštitnih, rizičnih čimbenika i čimbenika otpornosti) i osiguravanje potrebnih materijalnih, tretmanskih i drugih resursa, da bi se obitelj osnažila, uz prevenciju ulaska obitelji iz jedne krize u drugu (Berc, 2012).

NEGATIVNI UČINCI ZATVARANJA ČLANA OBITELJI NA OBITELJ ZATVORENIKA

Temeljem prikazane teorije sustava mogu se očekivati učinci zatvaranja člana obitelji i na druge članove obitelji, s obzirom da su svi dio istoga obiteljskog sustava. Istraživanje koje je provela Moris (1965; prema Murray, 2005) u Engleskoj na uzorku od 825 supruga zatvorenika, pokazalo je da su zatvaranje supruga doživjele u prvom redu kao krizu uzrokovanu raspadom obitelji zbog odvojenosti. Rezultati upozoravaju i na nekoliko bitnih pogoršanja povezanih sa zatvaranjem koje su navele supruge – njih 63% prijavilo je pogoršanje financijske situacije, 81% vezano uz njihov posao, 46% u stavovima prema braku i u odnosu na buduće planove, 63% u socijalnim aktivnostima, 60%

u poštovanju zakona i 57% u odnosima s prijateljima i susjedima. Istraživanja, premda ograničena, pokazuju da je učinak na supružnika općenito daleko ozbiljniji nego na roditelje zatvorenika, iako i roditelji i ostali članovi obitelji mogu imati praktične i psihološke poteškoće (Murray, 2005).

Djedovi i bake koji preuzimaju brigu o djeci zatvorenika, osim što imaju dodatne financijske troškove, uz inače ograničene financijske resurse, često su starije dobi, imaju zdravstvene probleme i nisu planirali brigu i odgovornost za dijete (Hairston, 2002). Istraživanje provedeno u Australiji na uzorku djedova i baka, koji su u nemogućnosti roditelja preuzeli brigu za svoju unučad (Backhouse i Graham, 2013, prema Boss, Bryant i Manciji, 2017), upozorilo je na njihovu visoku razinu stresa. Naime, gubitak sposobnosti ili nesposobnost njihove odrasle djece dovodi do osjećaja tuge, frustracije, straha i razočaranja. Nadalje, stres je uzrokovan i gubitkom njihovih snova o tradicionalnim ulogama djeda i bake, planova za budućnost u mirovini, kao i prijatelja i ranijih aktivnosti.

Jedna od čestih posljedica zatvaranja su manji financijski resursi obitelji, pri čemu je financijski dodatno teže obiteljima u kojima je zatvorenik financijski doprinio i koje pokušavaju zatvorenika zadržati kao člana obitelji (diZerega, 2010; Hairston, 2002; Travis, 2005). Stres zbog financijskih poteškoća dokazano može dovesti do promjena u ponašanju člana obitelji koji brine za dijete i do nekonzistentnih obrazaca roditeljstva, a što zatim dovodi do emocionalnih poteškoća i problema u ponašanju djece (McLoyd, 1998, prema Travis, 2005). Istraživanje koje su proveli Raboteg-Šarić i Pećnik (2006) na uzorku od 570 roditelja iz Osijeka, Rijeke, Splita i Zagreba pokazalo je da su financijske poteškoće glavni prediktor roditeljske depresivnosti, a da su depresivniji roditelji manje uključeni u odgoj djece, da imaju slabiji nadzor nad dječjim aktivnostima i djeci pružaju manje podrške. Istraživanje koje su provele Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina (2017), a koje je imalo za cilj iz perspektive djece i mladih dobiti uvid u realnost života u siromaštvu, uz uvid u mogućnosti i poteškoće siromašnih obitelji da zadovolje osnovne potrebe svoje djece, pokazalo je da su siromašna djeca materijalno deprivirana kako u egzistencijalnom tako i u drugim aspektima života koji utječu na njihovu dobrobit.

Majke i očevi koji su zatvoreni smanjenih su i limitiranih mogućnosti u učinkovitu ispunjavanju svojih uloga u smislu privređivanja za dijete i stvaranja uvjeta za zdrav i optimalan razvoj djeteta (diZerega, 2010). Zatvoreni roditelji moraju se naučiti nositi s gubitkom normalnih kontakata sa svojom djecom, rijetkim kontaktima u negostoljubivu okruženju i gubitkom prilika da doprinesu razvoju svoje djece (Travis, 2005; Travis, McBride i Solomon, 2005). Neke majke bore se da bi dijete zadržalo kontakt s ocem, zbog svoje dobrobiti i dobrobiti djece, dok duge zatvaranje vide kao prijelomnu točku za početak novog života i prekidaju veze djeteta i oca (Travis, 2005). Rezultati istraživanja upozoravaju da su i roditeljski i bračni odnosi naročito ranjivi tijekom trajanja zatvorske kazne (Hairston, 1991; La Vigne, Naser, Brooks i Castro, 2005). Pokazuju da zatvaranje predstavlja ozbiljan stres i napor u nastojanjima održavanja braka jer bračni parovi, primjerice, uobičajeno više ne mogu imati seksualnu intimnost, a više nemaju ni dnevne interakcije i zajednička iskustva svakodnevnog života (Hairston, 1991). Jedna od posljedica zatvaranja može biti i razvod braka. Rezultati niza američkih i europskih istraživanja pokazali su da rastavljene osobe, u odnosu na one u braku, manifestiraju izraženije simptome depresivnosti, veću socijalnu izoliranost i više zdravstvenih problema, a da djeca rastavljenih roditelja općenito imaju više poteškoća i slabija životna postignuća, što se može protezati i u odraslu dob (Amato, 2014). Socijalna se podrška pokazala

ključnim resursom koji ima značajan učinak na psihičku dobrobit članova obitelji nakon razvoda (Kołodziej-Zaleska i Przybyła-Basista, 2016).

Djeca zatvorenika često se nazivaju siročadi kaznenopravnog sustava (engl. *orphans of justice*), zaboravljenim žrtvama kriminala i Pepeljugom penologije (engl. *Cinderella of penology*) (Murray, 2005). Neka djeca žive s roditeljem u vrijeme uhićenja, druga roditelja viđaju redovito i roditelj pridonosi njihovu uzdržavanju, neka djeca uopće ne viđaju roditelja niti on na bilo koji način doprinosi njihovu razvoju (Hairston, 2002). Djeca zatvorenika moraju se suočiti s realnošću odsutnosti roditelja, to jest s njegovim „gubitkom“, stigmom povezanom sa zatvaranjem roditelja i promijenjenim načinom sustava podrške koji može uključivati baku i djeda, novu odraslu osobu u domu, udomljavanje i slično (diZerega, 2010; Gabelica Šupljika, 2009; Travis, 2005). Pogrešno bi bilo zaključiti da djeca, koja nisu živjela s roditeljem koji je zatvoren, neće osjetiti posljedice zatvaranja. Istraživanja su pokazala da i ti roditelji mogu prije zatvaranja značajno doprinosti razvoju i dobrobiti svoje djece financijskom, emocionalnom i socijalnom podrškom (Travis, 2005). Isto tako, važno je imati u vidu da zatvorenik može predstavljati roditeljsku figuru djetetu koje biološki nije njegovo, ali su prije zatvaranja primjerice živjeli u zajedničkom kućanstvu (Travis, 2005). Rezultati istraživanja pokazuju da djeca zatvaranje roditelja mogu doživjeti kao veliku traumu, da mogu osjećati anksioznost, krivnju, sram, tugu i strah (diZerega, 2010). Nizom je istraživanja utvrđeno da djeca tijekom zatvorenosti roditelja mogu manifestirati cijeli spektar poremećaja kao što su: depresija, hiperaktivnost, agresivno ponašanje, povlačenje, regresija, strah od odvajanja, poremećaji u spavanju, poremećaji u jedenju, bježanje od kuće, izostajanje s nastave i slab školski uspjeh (Murray, 2005). Dok mlađa djeca mogu reagirati emocionalnim povlačenjem ili pokazivati neprijateljstvo i agresivnost, djeca školske dobi i adolescenti mogu imati poteškoće u školi, u odnosima s vršnjacima ili općenito u ponašanju (zlouporaba droga, alkohola, bijeg od kuće i slično) (diZerega, 2010). Vrsta kaznenog djela može biti vrlo značajna varijabla utjecaja na dijete, primjerice za dijete su posebno traumatične situacije u kojima je dijete bilo žrtva kaznenog djela, ili je roditelj ubio drugog roditelja ili neku drugu blisku osobu (Gabelica Šupljika, 2009).

Istraživanja provedena u Sjedinjenim Američkim Državama i Ujedinjenom Kraljevstvu pokazala su da štetna iskustva u djetinjstvu mogu voditi prema budućem antisocijalnom i kriminalnom ponašanju. Kao rizični čimbenici prepoznati su: niska primanja obitelji, delinkventno ponašanje ili zatvaranje člana obitelji, povijest nasilja u obitelji, mentalna bolest roditelja, slabi odnosi s roditeljima, nizak koeficijent inteligencije i slabo obrazovno postignuće (Williams, Papadopoulou i Booth, 2012). Studija provedena na uzorku otpuštenih zatvorenika pokazala je da dio njih opisuje veliki manjak konzistentne i pouzdane socijalne podrške tijekom svojeg života kako članova obitelji tako i vršnjaka, što doprinosi osjećaju neadekvatnosti i praznine (Denney, Tewksbury i Jones, 2014). Istraživanje provedeno na uzorku od 1435 tek osuđenih zatvorenika u Engleskoj i Walesu, vezano uz obitelji u kojima su odrastali, pokazalo je da je njih (Williams, Papadopoulou i Booth, 2012):

- 25% u određenom razdoblju odrastanja živjelo izvan obitelji
- 29% bilo zlostavljano
- 1% nazočilo nasilju u svojem domu
- 37% u svojoj obitelji imalo člana koji je bio osuđivan (od čega 84 % na zatvorsku kaznu)
- 32% imalo člana obitelji koji je imao problema ovisnosti o alkoholu/drogama

- 59% učestalo izostajalo s nastave.

Proces od uhićenja pa do zatvaranja i otpusta iz zatvora nedvojbeno može donijeti niz vrlo specifičnih problema za obitelj zatvorenika i za njegovu djecu (diZerega, 2010; Gabelica Šupljika, 2009; Kanižaj, 2009; Murrey, 2005; Profaca i Buljan Flander, 2009; Smith, 2015; Travis, 2005):

- Zatvaranjem se član obitelji odvaja od drugih članova obitelji – zatvorenici su nečija djeca, roditelji, djedovi, bake, braća, rođaci – od kojih je svatko na drugačiji način pogođen zatvaranjem člana obitelji.
- Osoba koja ostaje s djecom ostaje i s manjim financijskim sredstvima, bez partnera, bez izvora emocionalne potpore, bez drugog roditelja – roditelj koji ostaje s djecom suočava se s odgovornošću za kućanstvo i roditeljskom odgovornošću u kojoj je sada sam.
- Posljedice zatvaranja mogu uključivati promjenu mjesta življenja (promjena doma), probleme u odnosu i razvod, zdravstvene probleme, medijsku izloženost zatvorenika, članova obitelji pa i djece javnosti, stigmatu i isključivanje cijele obitelji iz susjedstva i iz zajednice.

Rezultati istraživanja dosljedno upozoravaju na potrebu osiguravanja cijele lepeze podrške obiteljima zatvorenika (diZerega, 2010; Hairston, 2002; Maloić, 2013; Murray, 2005; Travis, 2005). Naime, učinci zatvaranja ne pogađaju na isti način i s istim intenzitetom sve obitelji i svu djecu u tim obiteljima. Iako obitelji zatvorenika često doživljavaju sličan stres, obitelji i partneri zatvorenika nisu homogena skupina – učinci zatvaranja na članove obitelji mogu se razlikovati s obzirom na ranije odnose, vrstu kaznenog djela, sustave socijalne podrške i druge sociodemografske čimbenike (Murray, 2005). Zbog ranije prisutnih nepovoljnih okolnosti i života u okruženju koji nudi malo prilika i poticaja, obitelj može biti slabije otpornosti za suočavanje s učincima zatvaranja kada se oni pojave. Također, bitno je imati u vidu i kumulativni efekt. Pretpostaviti je da će ponovljeno zatvaranje člana obitelji predstavljati manji šok za obitelj i imati drugačije učinke, ali je moguće da mnogi učinci ponovo dovedu do krize, koja može biti i intenzivnija, u slučaju ranije oslabljene otpornosti obitelji nakon prvotnog zatvaranja. Ponekad i same obitelji mogu pojačati rizik od počinjenja novoga kaznenog djela zbog svojih obilježja, članova obitelji koji čine kaznena djela i drugih razloga (Listwan, Cullen i Latessa, 2006). Primjerice, Rhule-Louie i McMahon (2007; prema De Claire i Dixon, 2015) utvrdili su da su zatvorenici skloni birati partnere koji podržavaju njihovo antisocijalno i kriminalno ponašanje.

U određenom broju obitelji zatvaranje člana obitelji može, zbog ranijih situacija nasilnog ponašanja, alkoholiziranja, zlouporabe droga ili nekoga drugoga za obitelj teška ponašanja, dovesti zapravo do pozitivnih učinaka, to jest do osjećaja oslobođenja, olakšanja i većeg osjećaja sigurnosti kod članova obitelji (Gabelica Šupljika, 2009; Murray, 2005). Isti učinak može biti prisutan i kada se radi o zlostavljanju djeteta, kada daljnja uključenost roditelja u život djeteta ne mora biti u najboljem interesu djeteta (Greenfeld i sur. 1998, prema Travis, 2005). Neke obitelji zbog ranijih iskustava viktimizacije i razočaranja više neće biti spremne na daljnje kontakte sa zatvorenikom (Travis i Waul, 2003).

IZAZOVI I KORISTI OČUVANJA I UNAPREĐIVANJA OBITELJSKIH VEZA TIJEKOM KAZNE ZATVORA

Za veći broj obitelji izvršavanje kazne zatvora može biti prilika za jačanje i podizanje kvalitete obiteljskih odnosa, čemu mogu pridonijeti intervencije različitih državnih sustava i nevladina sektora (Meyerson i Otteson, 2009). Za opstojnost obitelji, obnavljanje i očuvanje obiteljskih veza i obiteljskih uloga u prvom je redu nužna mogućnost izravnih kontakata članova obitelji tijekom kazne. To je moguće posjetima u zatvoru, telefonski, putem pisama, pošiljki sa slikama, audiovrpcama i videovrpcama te drugim sadržajima (Gabelica Šupljika, 2009). Napredak u tehnologiji omogućava uspostavljanje i različitih oblika kontakata na daljinu koje bi trebalo poticati i razvijati (Naser i Visher, 2006). Za kontakte zatvorenika i članova obitelji važna je i mogućnost korištenja pogodnostima izlazaka i uvjetnog otpusta, ako i kada zatvorenik za navedeno ostvari uvjete.

Zatvorenici posjete uobičajeno smatraju ključnim kontaktom s vanjskim svijetom. Istodobno, obitelji ih mogu sagledavati kao praktično i emocionalno teške, dok ih je zatvorsko osoblje sklono doživljavati organizacijski vrlo zahtjevnima, ponajprije sa stajališta ograničena prostora i pitanja sigurnosti (De Claire i Dixon, 2015). Za mnoge članove obitelji i prijatelje zatvorenika dolazak u posjet zatvorenima događaj je intenzivnih emocija, anksioznosti i frustracija (Hairston, 2002). Udaljenost institucije u kojoj se izvršava kazna zatvora može dovesti do novih financijskih troškova ionako već financijski preopterećene obitelji (Travis, 2005). Stoga ne čudi da zatvorenici čiji su domovi najbliže zatvoru imaju i najviše posjeta (Hairston i Rollin, 2003, prema Travis, 2005).

Obnavljanje i očuvanje obiteljskih veza može otežavati više čimbenika (diZerega, 2010; Gabelica Šupljika, 2009; Hairston, 2002; Murray, 2005; Travis, 2005):

1. nedovoljno dostupne informacije o terminima i procedurama posjeta
2. vrijeme posjeta i vremenski limit trajanja posjeta
3. nedostatak novčanih sredstava
4. geografska udaljenost mjesta izvršavanja kazne zatvora od mjesta stanovanja obitelji (duga i financijski zahtjevna putovanja)
5. odsutnost javnog prijevoza
6. nelagodne ili ponižavajuće procedure posjeta (duga čekanja, sigurnosne provjere i pretrage)
7. neadekvatne prostorije za posjet (previše ljudi u malom prostoru, nedostatak intimnosti i slično)
8. negativan učinak posjeta roditelju u zatvor na dijete zbog zatvorskih procedura i odbojna prostora
9. izostanci djeteta iz škole
10. limitirani telefonski kontakti
11. nemogućnost korištenja vizualnim oblicima kontakata na daljinu.

Postavlja se pitanje, zbog čega je održavanje kontakata obitelji i zatvorenika zapravo bitno. Zadržavanjem obiteljskih veza tijekom kazne zatvora ispunjavaju se tri glavne funkcije: (1) opstojnost obitelji, (2) bolje mentalno zdravlje i poboljšanje dobrobiti svih članova obitelji i (3) olakšavanje i podupiranje socijalne reintegracije zatvorenika nakon otpusta iz zatvora (Cochran i Mears, 2013; De

Claire i Dixon, 2015; Hairston, 1991; Hairston, 2002; Murrey, 2005; Naser i Visser, 2006). Kontakti i posjeti omogućavaju dijeljenje obiteljskih iskustava i sudjelovanje u obiteljskim ritualima (kao što su obilježavanja rođendana) i zadržavanje emocionalne povezanosti te povećavaju vjerojatnost ponovna ujedinjenja obitelji (Hairston, 2002). Što više kontakata zatvorenik ima tijekom kazne s članovima svoje obitelji, to je manja vjerojatnost recidiva (diZerega, 2010). Za mnoge su zatvorenike odnosi s članovima obitelji ključni za uspješnu socijalnu reintegraciju (Naser i Visser, 2006). Istraživanja su pokazala da su zatvorenici, koji su prestali činiti kaznena djela, često povezaniji sa svojim obiteljima, pri čemu su održavani kontakti tijekom zatvaranja (Hairston, 1998, prema Listwan, Cullen i Latessa, 2006).

Pitanje dolazaka djece u zatvorsko okruženje u posjet roditelju kontinuirano potiče stručne rasprave. Službenici zatvorskog sustava i sustava socijalne skrbi postavljaju pitanja vezana uz opravdanost dolazaka djece u zatvorski posjet iz više razloga (Hairston, 2002): (1) briga zbog negativna učinka zatvorskog okruženja na dijete, (2) djetetova percepcija zatvorskog okruženja normalnim dijelom života i (3) negativna učinka zatvorenog roditelja na dijete. Ta pitanja postavljaju i članovi obitelji, psiholozi, odvjetnici (Poehlman, Dallaire, Booker Loper i Shear, 2010). I sami zatvorenici ponekad ne žele i/ili ne traže posjet djece tijekom izvršavanja kazne zatvora iz različitih razloga (Hairston, 2002):

1. smatraju da ih drugi roditelj ili osoba koja o njima brine neće biti voljan dovesti
2. ne znaju gdje se djeca nalaze
3. smatraju da bi takvi posjeti bili emocionalno bolni
4. misle da zbog kratkotrajnosti kazne to nije potrebno
5. pogrešno vjeruju da malo što mogu učiniti za svoju djecu iz zatvora i da će im sve nadoknaditi nakon isteka zatvorske kazne.

Roditelji su često ambivalentni vezano uz dolaske djece u zatvorski posjet i informiranje djeteta da je roditelj u zatvoru (Hairston, 2002). Prisutne su i situacije kada se drugi roditelj protiviti ili odbija dovesti dijete u zatvorski posjet (Jelavić, 2009). Naročito su osjetljive situacije kada roditelj, koji je bio žrtva nasilja zatvorenika, treba dovesti dijete u zatvor (Ajduković, 2009).

S obzirom na dileme, nije lako odgovoriti na pitanje što je najbolji interes djece, vezano uz kontakte s roditeljem u zatvoru. Stavovi stručnjaka u tom području dugo nisu bili ujednačeni, a nisu sasvim ni danas. Ipak, neovisno o teorijskim i stručnim raspravama stručnjaka za ili protiv, Hairston (2002) ističe da zasad ne postoje rezultati istraživanja kojima bi se potkrijepila zabrana zatvorenika da komuniciraju sa svojom djecom, već naprotiv. Znanstvene studije ističu pozitivne aspekte uključenosti djece i povezanosti s osobom kojoj je do njih stalo i negativne učinke odsutnosti oca i prekida obitelji. Ako zatvaranje roditelja nije povezano s djetetom i sigurnošću djeteta ni s odnosom roditelj – dijete, tada je u pravilu najbolji interes djeteta kontinuirano ostvarivati kontakte s roditeljem i prema mogućnosti se s njim družiti (Jelavić, 2009). Time rasprave na općenitoj razini o potrebi i opravdanosti dolazaka djece u zatvore postaju suvišnima, a potrebnijima postaju rasprave kako te dolaske učiniti što manje traumatičnima i što svrhovitijima.

Ponekad djeca mogu odbijati posjet roditelju u zatvoru. Jelavić (2009) smatra da je u takvim situacijama potrebno istražiti uzroke, pri čemu se nikako ne preporučuje prisiljavati dijete

na posjet ili razgovor, ali se ne preporučuje ni potpuno odustajanje odrasle osobe od kontakta. Nužno je uz stručnu pomoć institucija ili pojedinaca pomoći djetetu i roditelju, sagledati razloge odbijanja i pronaći način kako uspostaviti kontakt. Specifične su situacije kada zatvoreni roditelj može biti nasilan partner, koji zlostavlja dijete, ali djetetu svejedno može biti vrlo važna osoba kojoj je privrženo (Ajduković, 2009; Profaca i Buljan Flander, 2009). U slučajevima kada postoje dileme, prilikom odlučivanja o kontaktu zatvorenog roditelja i djeteta, odluke je potrebno donositi na temelju svestrane stručne procjene djeteta, roditelja i djetetove okoline u svakom pojedinom slučaju (Ajduković, 2009; Profaca i Buljan Flander, 2009).

POVRATAK ZATVORENIKA I NOVI IZAZOVI OBITELJSKE PRILAGODBE

Važno je imati u vidu da ponovno ujedinjenje obitelji nije uvijek moguće ili preporučljivo (Meyerson i Otteson, 2009). Ako tijekom kazne kod zatvorenika nisu postignuti potrebni pozitivni pomaci u kognitivnom funkcioniranju, kao i vezani uz stavove, vrijednosti i navike, ovisnosti i na ostalim područjima koja doprinose neprimjerenu ponašanja, to može imati značajan negativan učinak tijekom ujedinjavanja obitelji. Povratak zatvorenika može primjerice povećati vjerojatnost nasilja prema djeci i obiteljskog nasilja, kao i pojavnosti drugih oblika sociopatoloških ponašanja u obitelji (Petersilia, 2000). Osim mogućih šteta za obitelj, ponovno ujedinjenje obitelji može biti potencijalno štetno i za otpuštenog zatvorenika zbog negativnih utjecaja obiteljskih odnosa i ponašanja, koji mogu doprinijeti ponovnome rizičnom ponašanju, nasilju, zlouporabi droga (Meyerson i Otteson, 2009). Povratak zatvorenika u obitelj i zajednicu temeljem provedenih studija sve više sagledava se kao proces koji može imati pozitivne i negativne učinke na otpuštenog zatvorenika, njegovu obitelj i zajednicu (Visher, 2013).

Nakon otpusta iz zatvora, zatvorenici se uobičajeno vraćaju svojim supružnicima, roditeljima, braći i sestrama, djedovima i bakama te ostalim članovima obitelji od kojih očekuju pomoć (diZerega, 2010). Međutim, neke obitelji zbog ranijih iskustava neće biti spremne prihvatiti zatvorenika nakon otpusta (Travis i Waul, 2003). Odnosi otpuštenog zatvorenika i članova obitelji mogu biti značajno opterećeni ranijim iskustvima, ali i nerealnim očekivanjima, čak i kada je obitelj spremna prihvatiti zatvorenika (Naser i Visher, 2006). Kvaliteta obiteljskih odnosa u trenutku otpusta zatvorenika iz zatvora u velikoj mjeri ovisi o kvaliteti tih odnosa prije zatvaranja, kao i o tome kakve je učinke na odnose imalo izvršavanje kazne zatvora (La Vigne i sur., 2005). Obiteljski odnosi nakon otpusta mogu biti povezani s povećanim interpersonalnim konfliktima (Zamble i sur., 2002, prema Visher, 2013) i s većom stopom emocionalnih poteškoća (Sullivan, Mino, Nelson i Pope, 2002).

Kao što su članovi obitelji tijekom osobnih kriza (primjerice pri razvodu, bolesti i slično) članu obitelji plodan izvor psihološke, materijalne i financijske podrške, tako se i otpušteni zatvorenici uobičajeno oslanjaju na članove uže i šire obitelji (Berg i Huebner, 2011). Pri tome zatvorenik može imati nerealnu sliku o svojem povratku, očekujući da će samo nastaviti „gdje je stao“ prije zatvaranja, uz moguća previsoka očekivanja u smislu pomoći i podrške koju mu može pružiti obitelj. Zatvorenici od svojih obitelji najčešće očekuju zajednički život nakon kazne zatvora, financijsku pomoć i pomoć u pronalasku zaposlenja (Berg i Huebner, 2011; Travis, 2005). Pri tome su nerijetko vrlo optimistični o nastavku obiteljskih interpersonalnih odnosa nakon završetka zatvorske kazne, očekujući da će to biti relativno lako. Zanimljivo je i očekivanje zatvorenika da će njihove obitelji biti

empatičnije nakon kazne, no što su to bile prije zatvaranja, što nerijetko više odražava njihovu nadu nego realitet (Travis, 2005). Obitelji mogu biti siromašne, mogu živjeti u neadekvatnim stambenim uvjetima ili mogu postojati emocionalne pa i osobne prepreke za adekvatan prihvata zatvorenika u obitelj (Listwan, Cullen i Latessa, 2006).

Jedan od glavnih izazova s kojima se susreće otpušteni zatvorenik upravo je ponovo spajanje sa svojom obitelji (Naser i Visher, 2006). Pri tome dio otpuštenih zatvorenika može imati poteškoće povezane s negativnim učincima zatvaranja (Denney, Tewksbury i Jones, 2014; Maloić, 2020). Dio njih vraća se u obitelj s psihičkim poteškoćama i slabo razvijenim strategijama prilagođavanja (Listwan, Cullen i Latessa, 2006). Neka su istraživanja pokazala da konflikt s obitelji ili partnerom može imati negativan efekt na socijalnu reintegraciju otpuštenog zatvorenika uz povećanje vjerojatnosti ponovnoga počinjenja kaznenog djela (La Vigne i sur., 2005). Zamble i Quinsey (1997; prema La Vigne i sur., 2005) pokazali su da je konflikt s heteroseksualnim partnerom drugi najvažniji problem koji navode recidivisti, odmah iza ovisnosti koja se navodi glavnim pokretačem za kriminalni povrat. Povratak zatvorenika može dodatno financijski opteretiti obitelj zbog potrebe uzdržavanja još jednog člana obitelji, pri čemu su posebno ugrožene obitelji koje žive u ekonomski i socijalno deprivirajućim okolnostima (diZerega, 2010; Maloić, 2013). Otpušteni zatvorenik treba pronaći posao da bi mogao doprinosti kućnom budžetu, u nekim situacijama obitelj treba pronaći i novi smještaj, a s povratkom zatvorenika u tu će obitelj moguće početi dolaziti i probacijska služba (Travis, 2005).

Istraživanja pokazuju da su članovi mnogih obitelji zabrinuti zbog povratka svojih članova iz zatvora, kao i da je potrebna značajna prilagodba uloga tijekom ponovnoga ujedinjenja obitelji (Naser i Visher, 2006). Član obitelji može biti posebno zabrinut zbog povratka člana obitelji ako je ranije bio žrtva ponašanja tog člana (diZerega, 2010). Nadalje, Furstenberg (1995; prema Travis, 2005) je utvrdio da partner koji ostaje s djecom postaje neovisniji i samodostatan tijekom zatvaranja, čime se stvaraju promjene od koje obitelj u budućnosti može imati korist, ali mogu voditi i raspadu obiteljskih odnosa. Može biti prisutna i napetost otpuštenog zatvorenika i djece zbog otuđenosti i nedovoljna poznavanja (diZerega, 2010). U svakom slučaju, takve promjene podrazumijevaju značajnu prilagodbu u ulogama kada se zatvoreni partner eventualno vrati kući (Travis, 2005).

Obitelj može nerealno očekivati da se problemi, koji su postojali prije zatvorske kazne, više neće manifestirati. Provedene studije pokazuju da uključenost obitelji u proces reintegracije zatvorenika može dovesti do dodatnih napora i zategnutosti u obiteljskim odnosima. Istraživanje u koje su bile uključene obitelji koje su sudjelovale u programu osmišljenom u svrhu pomaganja bivšim zatvorenicima da smanje korištenje droga i izbjegnu kriminalne aktivnosti, iskazivale su višu razinu emocionalnih problema i stresa nego u komparacijskoj skupini (Sullivan i sur., 2002). Obitelj se može boriti s osjećajima anksioznosti, ljutnje, frustracije, razočaranja ili ozlojeđenosti jer je otpušteni zatvorenik ponovo počeo koristiti droge, piti alkohol ili se ponašati na načine nedopuštene zakonskim propisima (diZerega, 2010).

Proces ponovna ujedinjenja može biti posebno zahtjevan obitelji i zatvoreniku ako su tijekom zatvaranja imali malo kontakata, naročito nakon dugih zatvorskih kazni. Može biti dodatno teško ako obitelji nije osigurana pomoć vezana uz učinke zatvaranja te ako nije provedena adekvatna priprema obitelji i zatvorenika za njegov povratak iz zatvora, što se u literaturi potvrđuje prijeko potrebnim (O'Dwyer, Kelliher i Bowes, 2019; diZerega, 2010). Također, izostanak podrške obitelji i

zatvoreniku u prvom razdoblju nakon otpusta može značajno ugroziti procese ujedinjenja obitelji i socijalne reintegracije otpuštenog zatvorenika (Meyerson i Otteson, 2009).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Članovi obitelji dio su istoga obiteljskog sustava, pri čemu je svaka obitelj ujedno i dio širih društvenih sustava. Sa stajališta teorije sustava, promjene prisutne kod bilo kojeg člana obitelji imaju učinak na složeni sustav međudnosa unutar te obitelji pa time i na druge članove obitelji. Pri tome sve promjene, a u skladu s teorijom obiteljskog stresa, naročito one koje predstavljaju stresni odnosno krizni događaj, dovode do poremećaja stabilnosti obitelji te stoga zahtijevaju obiteljsku prilagodbu na nove zahtjeve i izazove. Prema ekološkom pristupu, na sposobnost obitelji za fleksibilnost u suočavanju s takvim događajima ne utječu samo njezini unutrašnji procesi, već i rizici i prilike u njihovu socijalnom okruženju.

Pregledom stručne i znanstvene literature jasno je da zatvaranje člana obitelji sa svim svojim učincima, rizicima i izazovima može dovesti do mnogih u ovom radu opisanih stresnih događaja za članove obitelji, od kojih svaki stresni učinak nedvojbeno može dovesti do nove krize za obitelj. Istovremeno, obitelj se tijekom izvršavanja kazne suočava s velikim izazovima očuvanja obitelji kao sustava, to jest obiteljskih uloga i obiteljskih veza, dok se povratkom zatvorenika u obitelj javljaju novi specifični izazovi koji zahtijevaju ponovnu obiteljsku prilagodbu. Niz negativnih psiholoških, ekonomskih i socijalnih učinaka može dovesti i do prekida obiteljskih odnosa pa i roditeljskih.

Rezultati pregleda literature upozoravaju na veliki značaj rada s obitelji zatvorenika, tijekom kazne zatvora i nakon nje, uz potrebu osiguravanja pravodobne i adekvatne intervencije društva, odnosno specifičnih oblika pomoći i podrške. Naime, u skladu s ekološkim pristupom, obitelj je dio šireg sustava odnosno društva na koji ima utjecaj, kao i društvo na nju. U okviru koncepta rizika i zaštite te koncepta otpornosti jasno se naglašava značaj prepoznavanja rizičnih čimbenika da bi se na njih moglo odgovoriti, uz potrebu istovremenog jačanja zaštitnih čimbenika i čimbenika otpornosti, odnosno oporavka. Na taj se način vraća obiteljska stabilnost, dok odsutnost resursa i podrške u društvu dodatno slabi otpornost obitelji pa time slabi i sposobnost obitelji za ostvarivanje njezinih ključnih funkcija za članove obitelji i društvo.

Potreba obitelji zatvorenika za formalnom podrškom u našem društvu, kao širem sustavu u kojem te obitelji funkcioniraju, nije dovoljno i u cjelini prepoznata. Nadalje, nije uvijek samo pitanje postojanja prava, nego i njihova ostvarivanja i raspoloživosti adekvatnih usluga i intervencija. Važnost aktivne uključenosti različitih državnih sustava pa i nevladina očituje se u činjenici da potrebe tih obitelji mogu biti višestruke, međusobno isprepletene i izrazito složene, a članovi obitelji izrazito ranjivi, naročito djeca. Društvo kao sustav treba podupirati zdrave obitelji kao svoje podsustave ako i samo želi biti zdravo, učinkovito i na dobrobit svih svojih građana, a naročito obitelji koje se susreću s tako velikim stresnim i kriznim događajima.

Rezultati istraživanja pokazuju da bi programi namijenjeni zatvorenima i njihovim obiteljima trebali biti šire usmjereni od samog roditeljstva i obuhvatiti šire izazove i potrebe obitelji. Osim uzimanja u obzir čimbenika rizika, kojima su izložena djeca zatvorenika, čemu se na poticaj Ureda pravobraniteljice za djecu kod nas tek počela pridavati nešto veća pozornost, obitelj bi trebalo

sagledavati i pristupati joj cjelovito, kao jedinstvenom sustavu odnosa sa specifičnim izazovima, na koje utjecaj imaju i odnosi sa širom društvenom zajednicom. Briga za dobrobit članova obitelji s kojima dijete živi ujedno je i briga za dobrobit djeteta. Svakoj je obitelji potrebno osigurati podršku u skladu sa specifičnim teškoćama s kojima se susreće i potrebama koje ima, dakle potrebni su diferencirani i fleksibilni programi podrške. S obzirom na pojavnost niza rizičnih čimbenika uz potencijalne kumulativne i međugeneracijske efekte, potreban je rad na jačanju zaštitnih čimbenika i čimbenika otpornosti. Potrebno je osnaživanje obitelji i svih njezinih članova u svrhu ponovna vraćanja ravnoteže između sposobnosti i zahtjeva. Radom s obitelji trebalo bi obuhvatiti procjenu ugroženosti funkcioniranja obitelji u njezinim četirima osnovnim funkcijama kako ih navodi Patterson (2002), uz osiguravanje potrebnih intervencija u svrhu poboljšanja cjelokupne funkcionalnosti obitelji. Kada daljnji opstanak obitelji jedan ili više članova ne želi, potrebno je pružiti podršku što konstruktivnijem procesu razvoda, odnosno odvajanja članova obitelji, pri čemu je posebnu pozornost potrebno posvetiti roditeljskim odnosima i dobrobiti djece. Programe i usluge podrške i pomoći potrebno je osigurati i obiteljima kod kojih zatvaranje ima pozitivan učinak. Naime, specifične situacije u kojima se zamjećuju pozitivni učinci upozoravaju na postojanje stresnih i kriznih događaja u obitelji prije samog zatvaranja, što implicira potrebu specifičnih oblika pomoći i podrške tim obiteljima. Posebnu međusektorsku pozornost zahtijevaju obitelji koje žive u deprivirajućim socijalnim okolnostima, kada su u obiteljskoj paradigmi značajnije zastupljene antisocijalne vrijednosti i u kojima je prisutno kriminalno ponašanje i drugih članova obitelji.

Da bi obitelj i dalje mogla uspješno ostvarivati svoje ključne funkcije i zadaće, potrebna je uključenost različitih službi i institucija. Polazeći od postojećih nadležnosti propisanih zakonskim propisima, u našoj zemlji to bi u prvom redu uključivalo veći angažman zatvorskog sustava i sustava socijalne skrbi, uz pomak od reaktivnog pristupa prema proaktivnom. Naime, neke obitelji možda neće tražiti pomoć zbog srama odnosno stigme, dok neke neće ni znati da mogućnost dobivanja podrške i pomoći uopće postoji. Snažni su argumenti da rad s obiteljima zatvorenika bude ponajprije u nadležnosti sustava socijalne skrbi, imajući u vidu da je briga o djeci i obitelji u nadležnosti tog sustava, a da je u nadležnosti istog sustava i cijeli niz prava i usluga iz područja socijalne skrbi. Kao prvi značajan iskorak, Zakonom o socijalnoj skrbi nužno je zatvorenike i njihove obitelj izdvojiti kao posebnu kategoriju korisnika s višestrukim i specifičnim potrebama. Važnu ulogu vezanu uz očuvanje obiteljskih veza tijekom kazne nedvojbeno ima zatvorski sustav, dok bi i probacijski sustav svakako trebao biti uključen jer radi s uvjetno otpuštenim zatvorenicima i ostvaruje kontakte s njihovim obiteljima. Nužno je raditi na edukaciji i jačanju kompetencija svih stručnjaka za rad s tim obiteljima, uz uključivanje i drugih sustava kao što je primjerice obrazovni. Istodobno je potrebno raditi i na educiranju i osvještavanju medija, kao i šire društvene zajednice.

Zbog ograničena obujma rada, učinke zatvaranja na obitelj zatvorenika i izazove s kojima se članovi obitelji susreću, nije bilo moguće detaljnije analizirati te su nužni daljnji radovi o tome. Ovim radom moguće nije obuhvaćena i sva literatura, s obzirom da nije korištena metodologija sustavnih pregleda literature. Nadalje, detaljnije analize inozemne i aktualne situacije u našoj zemlji, vezane uz postojeće modele podrške tim obiteljima, uz konkretiziranje prijedloga unapređenja za hrvatski kontekst za svaki sustav, neprijeporno su korisne teme koje bi također bilo važno obraditi u novim radovima. Polazeći od postojećih naznaka, bilo bi važno dodatno istražiti i naznačeni nerazmjer između postojeće domaće sustavne regulative (politika, strategija i zakona) i njezine

primjene u praksi. Iako je očekivano i razumljivo da stvarnost donosi ograničenja i prepreke, ipak je potrebno kontinuirano težiti njihovom premošćivanju, zastupajući prava svih obitelji na primjerenu i pravodobnu pomoć i podršku, u skladu s njihovim specifičnostima. Također, bilo bi važno započeti s provođenjem sustavnih i sveobuhvatnih domaćih empirijskih istraživanja vezanih uz učinke zatvaranja i čimbenike rizika kojima su te obitelji izložene, čime će se stvoriti znanstveni temelji za razvoj cijelog spektra intervencija potrebnih tim obiteljima specifično u našoj zemlji. Naročito bi bilo korisno istražiti percepciju zatvorenih članova i članova njihovih obitelji vezanim uz izazove s kojima se susreću i u kojoj mjeri, vezanim uz oblike kontakata koje doživljavaju najadekvatnijima, kao i vezanim uz oblike pomoći za koje smatraju da bi im bili najkorisniji. Za provođenje intervencija zasigurno će zatim biti potrebno osigurati i dodatne ljudske i materijalne resurse, putem državnoga kao i putem nevladina sektora. Pri tome bi pomaganje i osiguravanje tim obiteljima potrebnih intervencija u budućnosti trebalo biti dijelom dominantna diskursa države, a ne samo periodična aktivnost nevladina sektora unutar nestabilnoga financiranja takvih programa. Naravno, udruge zbog svoje fleksibilnosti i kvalitete usluga koje pružaju i na tom području mogu biti od iznimne važnosti, pri čemu se od njih očekuje i snažnija zagovaračka uloga i veći doprinos „vidljivosti“ tih obitelji.

LITERATURA

- Ajduković, D. (2009). Što je najbolji interes djeteta čiji je roditelj u zatvoru nakon obiteljskog nasilja? U M. Gabelica Šupljika (ur.), *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru* (str. 62-69). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Amato, P. R. (2014). The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update. *Društvena istraživanja*, 23(1), 5-24. <https://doi.org/10.5559/di.23.1.01>
- Berc, G. (2012). Obiteljska otpornost - teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 145-167.
- Berg, M. T. i Huebner, B. M. (2011). Reentry and the ties that bind: An examination of social ties, employment, and recidivism. *Justice Quarterly*, 28(2), 382-410. <https://doi.org/10.1080/07418825.2010.498383>
- Boss, P., Bryant, C. M. i Mancini, J. A. (2017). *Family stress Management: A Contextual Approach*. Thousand Oaks: Sage.
- Britvić, D. (2010). Obitelj i stres. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 267-272.
- Brozić Perić, T., Zelić, R. i Tepšić, M. (2017). Postupanje centra za socijalnu skrb u odnosu na korisnike u zatvoru i povratnike iz zatvora. U K. Radat, M. Majdak, I. Jovović (ur.), *Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo* (str. 43-51). Zagreb, Društvo za socijalnu podršku.
- Canton, R. (2011). *Probation: Working with Offenders*. Abingdon: Routledge.
- Cochran, J. C. i Mears, P. D. (2013). Social isolation and inmate behaviour: A conceptual framework for theorizing prison visitation and guiding and assessing research. *Journal of Criminal Justice*, 41(4), 252-261. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2013.05.001>
- Crowder, K. A. (2013). *The effects of the Family Stress Model on child mental health*. Graduate Theses and Dissertations. Ames: Iowa State University.
- Daneshpour, M. (2017). Examining Family Stress: Theory and Research. *Quarterly of Clinical Psychology Studies*, 7(28), 1-7. <https://doi.org/10.22054/JCPS.2017.8150>

- De Claire, K. i Dixon, L. (2015). The Effects of Prison Visits from Family Members on Prisoner's Well-Being, Prison Rule Breaking, and Recidivism: A Review of Research Since 1991. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(2), 185-199. <https://doi.org/10.1177/1524838015603209>
- Denney, A. S., Tewksbury, R. i Jones, R. S. (2014). Beyond Basic Needs: Social Support and Structure for Successful Offender Reentry. *Journal of Qualitative Criminal Justice & Criminology*, 2(1), 36-97. <https://doi.org/10.21428/88de04a1.d95029f6>
- diZerega, M. (2010). *Engaging offenders' families in reentry: Coaching packet*. Washington, DC: Center for Effective Public Policy.
- Ferić, M. (2002). Obitelj kao čimbenik rizika i zaštite za razvoj poremećaja u ponašanju djece I mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38(1), 13-24.
- Gabelica Šupljika, M. (2009). Odrastanje djeteta čiji je roditelj u zatvoru – psihologijski pogled i europska iskustva. U M. Gabelica Šupljika (ur.), *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru* (str. 11-31). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Hairston, C. F. (1991). Family Ties During Imprisonment: Important to Whom and For What? *Journal of Sociology & Social Welfare*, 18(1), 87-104.
- Hairston, C. F. (2002). *Prisoners and Families: Parenting Issues During Incarceration*. Preuzeto s: <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/60696/410628-Prisoners-and-Families-Parenting-Issues-During-Incarceration.PDF>. (18.5.2020).
- Jelavić, M. (2009). Obiteljskoppravna i socijalna zaštita djeteta čiji je roditelj u zatvoru. U M. Gabelica Šupljika (ur.), *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru* (str. 47-56). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Kanižaj, I. (2009). Medijsko stigmatiziranje djece. U M. Gabelica Šupljika (ur.), *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru* (str. 82-88). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. i Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 199-242. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.181>
- Kołodziej-Zaleska, A. i Przybyła-Basista, H. (2016). Psychological well-being of individuals after divorce: the role of social support. *Current Issues in Personality Psychology*, 4(4), 206-216. <https://doi.org/10.5114/CIPP.2016.62940>
- Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. *Narodne novine*, 3/18.
- Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda. Službeni list SFRJ, 15/1990. *Narodne novine, Međunarodni ugovori*, 12/93, 20/97.
- Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. *Narodne novine, Međunarodni ugovori*, 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.
- La Vigne, N. G., Naser, R., L., Brooks, L., L. i Castro, J., L. (2005). Examining the Effect of Incarceration and In-Prison Family Contact on Prisoner's Family Relationships. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21(4), 314-335. <https://doi.org/10.1177/1043986205281727>
- Listwan, S., J., Cullen, F., T. i Latessa, E., J. (2006). How to Prevent Prisoner Re-Entry Programs from Failing: Insights from Evidence-Based Corrections. *Federal Probation*, 70(3), 19-25.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. i Becker, B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, 71(3), 543-562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>

- Majdak, M. (2018). Zaboravljena djeca – poteškoće vezane uz zaštitu prava djece čiji su roditelji u zatvoru. *Revija za socijalnu politiku*, 25(1), 67-83. <https://doi.org/10.3935/rsp.v25i1.1479>
- Maloić, S. (2013). Suvremeni pristupi kažnjavanju kao determinante kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala. *Kriminologija & socijalna integracija*, 21(2), 31-44.
- Maloić, S. (2020). Pojam i značaj poslijepenalne zaštite – koga štiti, zašto i kako?. *Kriminologija & socijalna integracija*, 28(1), 11-46. <https://doi.org/10.31299/ksi.28.1.2>
- Maloić, S. i Jandrić Nišević, A. (2020). Reintegracija zatvorenika u društvo – možemo li bolje? *Kriminologija & socijalna integracija*, 28(1), 47-77. <https://doi.org/10.31299/ksi.28.1.3>
- Maruna, S. (2017). Desistance as a Social Movement. *Irish Probation Journal*, 14, 5-20.
- Meyerson, J. i Otteson, C. (2009). *Strengthening Families Impacted by Incarceration: A Review of Current Research and Practice*. Saint Paul, MN: Wilder Research.
- Ministarstvo pravosuđa (2020). *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu*. Preuzeto s: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf (17.5.2020.).
- Ministry of Justice UK & Department for Children, Schools and Families (2009). *Reducing re-offending: supporting families, creating better futures. A Framework for improving the local delivery of support for the families of offenders*. London: HMSO.
- Murray, J. (2005). The effects of imprisonment on families and children of prisoners. U A. Liebling and S. Maruna (ur.), *The Effects of Imprisonment* (str. 442-462). Cullompton: Willan. <https://doi.org/10.4324/9781843926030>
- Naser, R. L. i Visser, C. V. (2006). Family Members' Experiences with Incarceration and Reentry. *Western Criminology Review*, 7(2), 20-31.
- Obiteljski zakon. *Narodne novine*, 103/15, 98/19.
- O'Dwyer, K., Kelliher, S. i Bowes, J. (2019). *Prisoners Returning Home - Prisoners and Family Reintegration*. Dublin: Childhood Development Initiative.
- Patterson, J. M. (2002). Integrating Family Resilience and Family Stress Theory. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 349-360. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x>
- Perry, A. (2004). A Model of Stress in Families of Children with Developmental Disabilities: Clinical and Research Application. *Journal of Developmental Disabilities*, 11(1), 1-16.
- Petersilia, J. (2000). *When Prisoners Return to the Community: Political, Economic and Social Consequences*. Sentencing and Corrections Issues for the 21st Century: Papers from the Executive Sessions on Sentencing and Corrections, 9. Washington, DC: National Institute of Justice.
- Poehlman, J., Dallaire, D., Booker Loper, A. i Shear, L. D. (2010). Children's Contact With Their Incarcerated Parents: Research Findings and Recommendations. *American Psychologist*, 65(6), 575-598. <https://doi.org/10.1037/a0020279>
- Profaca, B. i Buljan Flander, G. (2009). Podrška djetetu čiji je roditelj u zatvoru. U M. Gabelica Šupljika (ur.), *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru* (str. 32-46). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006). Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja*, 6(86), 961-985.

- Smith, P. S. (2015). Children of Imprisoned Parents in Scandinavia. Their Problems, Treatment and the Role of Scandinavian Penal Culture. *Law in Context*, 32, 147–168. <https://doi.org/10.26826/law-in-context.v32i0.77>
- Sullivan, E., Mino, M., Nelson, K. i Pope, J. (2002). *Families as a Resource in Recovery from Drug Abuse: An Evaluation of La Bodega de la Familia*. New York: Vera Institute of Justice.
- Štalekar, V. (2010). Obiteljska i bračna psihoterapija. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 278-283.
- Travis, J. (2005). Families and Children of Offenders Who Return Home. *Federal Probation*, 69(1), 31-42.
- Travis, J., McBride, E. C. i Solomon, A. L. (2005). *Families Left Behind: The Hidden Costs of Incarceration and Reentry*. Washington, DC: Urban Institute.
- Travis, J. i Waul, M. (2003). *Prisoners once removed: The children and families of prisoners. Prisoners once removed: The impact of incarceration and reentry on children, families and communities*. Washington, D.C: Urban Institute Press.
- Visher, C. A. (2013). Incarcerated Fathers: Pathways From prison to Home. *Criminal Justice Policy Review*, 24(1), 9-26. <https://doi.org/10.1177/0887403411418105>
- Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine*, br. 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13, 98/19.
- Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 153/09.
- Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 143/12.
- Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 99/18.
- Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20.
- Žganec, N. (1995). Obitelj - socijalna mreža – socijalni rad. *Društvena istraživanja*, 4-5(18-19), 503-515.
- Wagner Jakab, A. (2008). Obitelj - sustav dinamičnih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 119-128.
- Wildeman, C. i Western, B. (2010). Incarceration in Fragile Families. *The Future of Children*, 20(20), 157-177. <https://doi.org/10.1353/foc.2010.0006>
- Williams, K., Papadopoulou, V. i Booth, N. (2012). Prisoners' childhood and family backgrounds. Results from the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) longitudinal cohort study prisoners. Ministry of Justice UK. Preuzeto s: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/278837/prisoners-childhood-family-backgrounds.pdf (18. 5.2020).

THE EFFECTS OF AN IMPRISONED FAMILY MEMBER ON FAMILY: THE IMPORTANCE OF WORKING WITH THE PRISONER'S FAMILY

Snježana Maloić

Ministry of Justice, Sector for Probation

ABSTRACT

A family implies a number of different functions and tasks, crucial both for family members and the society as a whole. Its members include children as the most vulnerable group that enjoys special safeguards enshrined in international and national regulations. Imposition of a prison sentence on a family member puts family in a new situation of potential challenges specific to each family. To a certain extent, imprisonment affects both the prisoner and his family members. These effects may be pronounced to a different degree and can be positive or negative. Increasingly, international literature speaks of the effects of imprisonment that affect other people apart from the prisoner and the lack of awareness and studies about this topic. The purpose of this paper is to examine the existing literature in order to analyse whether and in which ways the execution of a prison sentence of a family member presents a stressful event or plight for families and whether there is a need for a timely and adequate intervention by the society. In that sense, the paper explores potential negative effects of imprisonment of a family member on family and family roles, challenges and benefits of preserving family ties during the execution of a prison sentence, as well as challenges of family adjustments associated with the return of prisoners to their families. Based on the conducted analyzes, the concluding remarks emphasize the importance and need for specific forms of work with prisoners' families, with recommendations applicable for Croatia.

Keywords: prisoner's family, effects of imprisonment, imprisonment, prison sentence, probation, social welfare, family support